

Peczöli Ákos **Irán a jövő Irakja?**

Az elcsépeelt mondás szerint a történelem ismétli önmagát. Irak és Irán, a két szomszédvár hasonló helyzetét és politikai cselekvését – némi időbeli csúszást figyelembevételével - megvizsgálva azonban már nem is annyira biztos, hogy nem helytálló.

A dolgozat Irán Mahmúd Ahmedinedzsád nevével fémjelzett korszakát és annak relevánsnak vélt elemeit vizsgálja annak fényében, milyen párhuzamok fedezhetőek fel a Szaddám-érával kapcsolatban (Huszejn hatalomra jutásától az Öböl-háborúig). A szempontrendszer összeállítása és az elemzés nehézsége, hogy a tágabban vett Közel-Kelet, és iszlám világ országai nyugati nézőpontból a kulturális különbségek okán nehezen feldolgozhatóak. Az uralkodó nézetek másképpen értelmezik az egyéni és közösségi szabadságot, az állam és polgár viszonyát, a társadalmi-jogi rendet – és ezzel csak a főbb csomópontokat villantottuk fel. Nehézség továbbá, hogy a gazdaság más logika szerint működik, a féloldalasan modern struktúrák teljesítménye nem éri el minden társadalmi osztály életét ezzel sajátos feszültségeket hozva létre a rendszerben. A dolgozat szinte kizárólag Iránra koncentrál, folyamatosan megvilágítva az iraki inváziók felé mutató jeleket.

A dolgozat alaptétele, hogy a megdőlt iraki és a jelenleg regnáló iráni rezsim politikája az alábbi elemek tekintetében azonosságot mutat, és így egyben modellértékűvé válik a további vizsgálat számára. Ennek szempontjai a következőkben foghatóak meg:

1. a két ország közös történelmi csomópontjai
2. a nemzetközi szinten az iszlám kultúra egyedüli letéteményesének szerepe, és a regionális vezető politikai szerepre való törekvés
3. kísérlet az atomfegyverhez jutás birtoklására, és a fegyverzetellenőrzés akadályozása fizikai és diplomáciai eszközökkel
4. állandó és átgondolt törekvés Izrael elpusztítására
5. monokultúrás, fejletlen gazdaság, hiányos kapacitásokkal
6. az erőszakszervezetek meghatározó jelenléte a politikai életben, ezen belül
7. a Nyugat-ellenes erők támogatása politikai és katonai téren
8. a tényleges gazdasági potenciálon túl fejlesztett hadsereg

A vizsgált időszakokban a két ország politikájának nagy ívű jellemzése meglepően egyező; híresek a bátorságpróbákról, a nagyhangon előadott fenyegetéseket látványos show mellett körített reálpolitika foglalja keretbe. Szaddám Huszein óriási taktikai hibája volt Kuvait elfoglalása, túlságosan könnyű célpontot nyújtott az ellenség keresése mellett térségstabilizáló álmokat is dédelgető Egyesült Államoknak.

A bátorságpróbák háttérében részben racionális politikai számítás (az iszlám világ hegemoniája felé vezető út egy állomása), másfelől kulturálisan meghatározott elemek (az iszlám kultúrkör szupremáciája a zsidó-keresztény felett) állnak, állandó értelmezési vitákra adva lehetőséget.

A hasonlóság tétele a vallási politikai beágyazottsága már meg is bukna, ugyanis a szocialista Baath-párt alatt Irak világias autoriter országból, lett világias diktatúra, ahol a vallásosság (mint könnyen előhúzzható politikai kártya) intenzitása mindig Huszein pillanatnyi ambícióitól függött. Az iszlám erőterében sokféle mozgalom és irányzat megtalálható, a pánarabizmus, a nyugat- és Izrael-ellenesség zászlója alatt a vezetők egyszerű hívószavakkal felsorakoztathatók.

Az iszlám világban különös jelentősége van annak, hogy a hívó szó kitől hangzik el, nagy vállalkozásokhoz azonban nagyformátumú és befolyásos (emblemikus) vezető is szükségeltetik, olyan emblemikus figura. A változatos adottságokkal, ennek megfelelően vegyes érdekekkel rendelkező arab országokat, az őket képviselő Arab Ligát olyan (akár állam nélküli) vezetők versenyében nehéz dominálni, mint a néhai Jasszer Arafat, a szaúdi uralkodócsalád és köre, vagy Kadhafi líbiai elnök¹ és családja².

A vezetői kritériumoknak kevésbé, a harcos retorikának azonban Szaddam Husszein bukásáig maradéktalanul megfelelt. A kérdés az, hogy Mahmúd Ahmedinezsádra és országára hasonló sors vár-e, vagy éppen Irak miatt nincs elég akarat Irán „pacifikálására”.

1.

Az ország hosszú és dicső múltra tekint vissza, a Perzsa-medence történelmi magterületnek számító térség, lakosai ehhez mért kulturális fölénnyel tekintenek a világ (és az iszlám világ arab részére). A büszkeség alapja, hogy i.e. 550-től a mai napig ível a perzsa államiság, kezelve a területi változásokat (Mezopotámia meghódítása), valamint a hódító birodalmakkal folytatott időszakos harcokat.

A nagy változások a XX. századig váratnak magukra, ekkor a bevált minta szerint az erős európai hatalmak megszállnak területeket, kiaknázzák a természeti erőforrások, továbbá létrehozzák a hatalmat biztosító, erőszakszervezetekkel támogatott helyi vezetést.

A gyarmatosítás, az érdekszférák felosztása erős nyomot hagy a területen, az angol és orosz hatalom 1907-ben felosztja az állami kereteit megtartó, de félgymati sorba süllyedt Perzsiát. Az ország XX. századi történelmének csomópontjai ban ország történelme nem egy kiegyensúlyozott unalmas demokráciát fest, lévén a 1935-ig Perzsia néven volt ismert, 1979-ben a sahot elűzve vált teokratikus irányításúvá, majd 1980 és 1988 között véres háborút vívott a szomszédvár Irakkal.

A közös történelem talán legkevésbé dicső oldala az 1980. szeptember 22-én kitört iraki-iráni háború³, amely hosszú évekre meghatározta a két ország kapcsolatát, és a belső viszonyokat. Szaddam Husszein iraki államfő totális háborút hirdetett keleti szomszédja ellen, elindítva az akkori „harmadik világ” legvéresebb hatalmi összeütközését, amely Iránban másfél millió, Irakban negyedmillió emberáldozatot követelt, a második világháború óta itt haltak meg a legtöbben tömegpusztító fegyverek miatt⁴. A háború tökéletes lenyomata volt a két agresszív, militáns, tárgyalásképtelen rendszernek. A háborúban komoly szerepet játszottak

- etnikai okok: a hagyományos perzsa-arab ellentét
- vallási okok: a síta-szunnita szembenállás, olajban gazdag Huzisztán elfoglalása lett volna, és az irakiak bíztak az ottani arab lakosság támogatásában. Hasonló logikát követve Irán is joggal remélhetett támogatást az iraki síiták és kurdok részéről.
- regionális-geopolitikai okok: harc a térség vezető szerepéért, ekkoriban Egyiptomot épp kizárták az Arab Ligából, mert békét kötött Izraellel), és úgy gondolta, hogy ehhez a célhoz a csatatereken keresztül vezet a legrövidebb út.
- társadalmi okok: a belső problémák exportálása a felek részéről
- államszervezési okok: Irak vallási-etnikai megosztottsága,
- hadászati-kereskedelmi okok: Irak tengerre való kijutásának megoldatlansága
- területi okok: Irak mindig szerette volna megkaparintani a Shatt-al-Arab keleti partján lévő két nagy kikötővárost, Abadant és Korramshahrt, Irán viszont amellet kardoskodott, hogy az országhatár a folyó sodorvonalának közepét kövesse.

¹White Book (ISRATIN). http://www.algathafi.org/html-english/cat_03_03.htm letöltés ideje: 2010. március 25.

Qaddafi's Mideast Solution: Isratine. <http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/133572> letöltés ideje: 2010. március 25.

² Figyelőnet. http://www.fn.hu/kulfold/20100317/svajc_karteritest_fizetne_hannibal_kadhafinak/ letöltés ideje: 2010. március 25.

³ 25 éve tört ki az iraki-iráni háború <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=10813> 2005. szeptember 22. 10:30 letöltés ideje: 2010. március 25.

⁴ Kétmillió ember veszett oda az iraki-iráni háborúban www.origo.hu 2005. 09. 21. letöltés ideje: 2010. március 25.

- vízkérdés: két ország viszonyában Irak szinte az egész XX. században magának követelte a Tigris és az Eufrátesz víztömegét a Perzsa-öbölbe továbbító Shatt-al-Arab (Satt-el-Arab) folyó keleti partvidékét

A konfliktus eredményei; a kivérzett gazdaság, a közmorál megingása, közvetlenül vezetett az 1991-es öböl- és közvetve a 2003-ban kezdődött iraki háborúig. Irak - gazdaságában végeztek szinte mérhetetlen pusztítást, hanem jelentősen felborították a térség ingatag egyensúlyát, az általa keltett diplomáciai hullámok máig hatnak.

2.

A vallási viszonyok a VII-VIII századtól kezdődően nyernek kiemelt fontosságot, ennek jelentősége az iszlám vallás elterjedésében áll az arab hódítók megjelenésével. Az iszlám máig hatóan ekkor szakadt több részre, ennek oka kalifa címének öröklési problémája. A kereszténységhez hasonlóan az iszlámban is több rivális irányzat harcol a dominanciáért, egészen extrém értelmezésekhez nyúlva. Az egységes iszlám már ekkor illúzió, a szunniták mellett siíták válnak a legnagyobb rivális csoporttá. maga „siíta” kifejezés a si'a, azaz párt szóból származik. A siiták odáig mentek, hogy nem ismerték el az első három kalifát sem, hanem kizárólag Alit, és az ő két fiát, Hasszánt és Husszeint, valamint az ő további leszármazottait. A kalifa megnevezés helyett az imám címet használják. A problémát tovább árnyalta az a körülmény, hogy a siíták hamar eltértek Mohamed eredeti dogmáinak egy részét, például egyesek szembehelyezkedtek a Próféta szigorú monoteizmusával és Allah mellé bevonva Alit és a mártírhalt Husszeint egyfajta Isten-hármaságot, „szentháromságot” alkotva meg. Természetesen nem véletlen, hogy éppen a perzsák körében vált népszerűvé ez a szakadár irányzat, hiszen ezzel ők lehetőséget találtak különállóságuk, ha úgy tetszik, vélt felsőbbrendűségük kimutatására.

3.

Az atomfegyver a modern kori fegyverek non plus ultrája, a hagyományos harcászaton túlmutató fegyverek luxuskategóriája. A technológiát kifejleszteni idő- és beruházásigényes, de ez nem is szükséges. A nukleáris technológia jelentőségét az adja, hogy amennyiben futball-meccshez hasonlítjuk, az egyik csapat edzője folyamatosan a ring és a stadion felrobbantásával fenyegetőzik - teszi ezt a kritikus erőforrás birtokában úgy, hogy valóban megteheti⁵, így az atomklub tagjai köré tartozni komoly rang.

Atomfegyvert azonban az diplomácia íratlan szabályai szerint – a tesztelésen kívül – nem ildomos robbantani. Túlságosan mélyre vésődtek a hirosimai sebek, a kubai válság véste homlokrákok, és mindenki maga előtt látja Csernobil szerencsétlen torz kisgyermekét⁶.

Az iráni atomprogram hatása a nemzetközi politikában, hogy Irán a folytatáson kívül homályban hagyja szándékait. A bizonytalanság, hogy erőmű, (kettős felhasználású) kutatóreaktor, vagy a nukleáris arzenál a cél, a térségben elsősorban Izrael érdekét sérti, ennek a zsidó állam erőteljesen hangot is ad. A hasonló iraki fejlesztések idején az izraeli válasz 1981-ben némi politikai habozás a bombázás volt az iraki Tammúzban lévő atomreaktorra⁷, egy csapásra megoldva a dilemmát. Izrael bebizonyította, hogy vállalja a nemzetközi bírálatokat is (az ENSZ BT egyhangúlag elítélte az akciót), Menachem Begin kormányfő azzal védekezett, hogy a létesítményben atomfegyver előállításán fáradoztak és már közel jártak a cél eléréséhez. Azon lehet és kell vitatkozni, hogy a támadás megismétlésére van-e komoly esély, izraeli politikusok állandóan figyelmeztetnek a lehetséges támadásra.

⁵ Második atomfegyverkezési verseny I.-V. http://www.sg.hu/cikkek/43550/masodik_atomfegyverkezési_verseny_v_resz/1 letöltés ideje: 2010. március 25.

⁶ Hány áldozata lehet az atomkísérleteknek? 2002. március 6. 15:26, Szerda - Richárd Balázs www.sg.hu letöltés ideje: 2010. március 25.

⁷ Tévében az iraki atomreaktor elpusztítása <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=17260> Tévében az iraki atomreaktor elpusztítása letöltés ideje: 2010. március 25.

Az Egyesült Államok, mint a másik komoly potenciális beavatkozó, George W. Bush elnök alatt nukleáris terveiket is számításba vett Iránnal kapcsolatban, vagyis atomtölteteket is bevetnének a nagyszabású légi csapásban, amelyet egy atombomba gyártásával gyanúsított iráni bázis ellen tervez „lázás készülődés”-ben a védelmi tárca. A kiszivárogtatott projekt szerint a washingtoni vezetés számára az iráni nukleáris probléma egyetlen lehetséges megoldása „az iráni hatalmi struktúra” megváltoztatása, vagyis a háború.

2006. április 11-én „robbant a bomba”, megkérdőjelezve az eddigi erőfeszítéseket⁸. Az iráni elnök bejelentette, országa sikeres urándúsítást hajtott végre, ezzel Irán belépett az atomklubba, immár képes nukleáris technológiai műveletekre.

"A laboratóriumi szintű urándúsítási kísérletek sikeresen befejeződtek. Folytatjuk nukleáris programunk megvalósítását a dúsított urán ipari méretű előállításáig" - mondta meshedi beszédében, amelyet élőben közvetített az iráni televízió. Felszólította az iráni atomenergetikai szakembereket: gyorsítsák fel munkájukat, hogy elegendő üzemanyagot biztosítsanak az ország atomerőműveinek.

Hozzáfűzte, „a Nyugatnak tiszteletben kell tartania Irán jogait arra, hogy békés célú nukleáris technológiával rendelkezzen. Felszólította a nyugatiakat: "ne gerjessenek örök időkre tartó gyűlöletet az irániak szívében" azzal, hogy akadályozzák őket technológiai fejlődésükben.” Cáfolta az atomfegyver kifejlesztésére vonatkozó vádakot. Nyilatkozatára alig két nappal azelőtt került sor, hogy csütörtökön Iránba látogat Mohamed el-Baradei, a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség (NAÜ) főigazgatója. A Fehér Ház fokozott aggodalommal figyelte ekkor az eseményeket, az amerikai külügyminiszter Condoleezza Rice amerikai külügyminiszter felszólította az ENSZ Biztonsági Tanácsát, hogy fogadjon el Iránnal kapcsolatban határozatot a világszervezet alapokmányának 7. fejezete alapján, amely többek között erő alkalmazására is feljogosít⁹.

Az amerikai védelmi minisztérium terveit - az Irán elleni bombázások annyira "megalázóak" lesznek az ország vallási vezetőire nézve, hogy a lakosság felkel és megdönti a teheráni kormányt – nem kellett kipróbálni a valóságban, a konkrétumokból azonban kiderült, hogy túlzottan is kidolgozottak voltak a tervek. A támadásban szerepet kaphatott volna a natanzi nukleáris központ bunkerének lerombolására is alkalmas B61-11 jelzésű taktikai atomfegyver. A sors fintora, hogy az atomfegyverek elterjedése ellen harcoló Egyesült Államok¹⁰, és Nagy-Britannia¹¹ 2002 környékén kötelezte el magát a bunkerekbe behatoló és az ott elhelyezett képességeket elsöprő újfajta nukleáris fegyver fejlesztése mellett. A 15 millió dolláros finanszírozású Robust Nuclear Earth Penetrator (RNEP) korlátozott atomcsapásra képes, megvalósulása a szakmai közvélemény környezetvédelmi jellegű érvei ellenére történt. Ugyan az amerikai törvények megakadályozzák az új "mini-atombomba" fejlesztéseket, melyek kevesebb, mint 5 kilótonna robbanóerővel rendelkeznek, az RNEP azonban kívül esik ezen a szabályozáson, mivel nem minősül új fegyvernek. A nukleáris megoldás azonban nem is volt népszerű katonai körökben, és több magas beosztású tiszt lemondását tervezte emiatt, ráadásul valószínűleg Irán bombázása valóságos láncreakciót váltott volna és váltana ki ma is világszerte az amerikai állampolgárok és érdekeltségek elleni támadásokban, és csak erősítene olyan szélsőséges fegyveres szervezeteket, mint az Irán által támogatott libanoni síita Hezbollah. Politikai téren az akarat megvolt, George W. Bush elnök Iránt olyan komoly fenyegetésnek tekintette, amelyet még elnöksége vége előtt el akart hártani, részben izraeli nyomásra.

⁸ Ahmadinezsád: Irán belépett az atomklubba MTI 2006. április 11., kedd 19:00 letöltés ideje: 2010. március 25.

⁹ Rice az erő alkalmazásért sürgeti Iránnal szemben április 13. csütörtök 22:34 [MTI] letöltés ideje: 2010. március 25.

¹⁰ Atomrakétát a bunkereknek 2002. november 12. 03:12, Kedd - Richárd Balázs www.sg.hu letöltés ideje: 2010. március 25.

¹¹ Nagy-Britannia fokozza atomfegyver kutatásait 2003. május 27. 22:35, Kedd - Richárd Balázs www.sg.hu letöltés ideje: 2010. március 25.

Az atomprogram sarkalatos pontja a közel-keleti kérdésnek, Izrael be nem vallottan rendelkezik atomfegyverrel, míg Irán a jelek szerint törekszik előállítására, noha következetesen tagadja azt.

Az amerikai védelmi tárca szerint demokraták nagy többsége és elnök szerint minden lehetőség nyitott az iráni atomprogram megfékezésére, de a katonai megoldást lehetőleg el kell kerülni, így marad a diplomácia és a nyomásgyakorlás keveréke.

A probléma magja persze, hogy a szembenálló felek nem folytatnak érdemi kommunikációt. Az olajipari infrastruktúra állapota valóban indokolhatja a nukleáris kapacitások fejlesztését, egyben felveti a borús jövőre vonatkozó kérdést; ha Irán a legfőbb exportcikke előállítását ennyire gondatlan módon teszi, hogyan fog törödni a atomipari kiszolgáló létesítményekkel és a sokkal veszélyesebb nukleáris melléktermékekkel?

A titkos program és céljai lebegtetése persze kényelmes Irán szempontjából, csak hogy mint az iraki példa mutatja, könnyen rajtaveszthet. A tét nem kicsi, a potenciális atomhatalmi státusz elérése után kérdés mi áll a stratégiai tervekben. A Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (NAÜ) Iránról szóló¹² elemzése szerint a vezetés a szénhidrogének mellett vízi energiával és az orosz segítséggel épített busheri atomerőművel tervezi diverzifikálni beszerzési forrásait.

Az atomlétesítményekről szóló információk nagyobb része hírszerzési eszközökkel megszerzett, legtöbbször töredékes értesülés. Általában a nagy felbontású kémműholdak képeit elemezve jutnak odáig, hogy bizonyítani tudják bizonyos számú titkos atomlétesítmény meglétét Iránban. A probléma, hogy a helyszíni ellenőrzés és részletes dokumentáció nélkül csak becslésekre lehet hagyatkozni, mind a fűtőanyaggyártás megindulására és annak esetleges volumenére, valamint az atomfegyver elállításának végső határidejére. A jelek szerint még további 1-4 év kell mire atomfegyvert tud Irán előállítani.

4.

Izrael elpusztítása minden magára valamit is adó iszlám ország célja, a kezdőbetűk alapján Irán ráadásul szinte minden országlistán idegesítően közel van hozzá. Az arab világnak eddig nem sikerült elérni a kis ország tengerbe szorítását, a türelmes ellenfelek azonban a direkt (fél)katonai megoldás mellett a demográfiai fegyvert is bevetik. A polgárosult, magasabb életszínvonalú országokban ugyanis tendencia a születésszám visszaesése, míg a kevésbé fejlett régiókban, főleg ha a kultúra és a társadalmi elvárás is ezt diktálja, nem ritka a családonként 4-7 gyermek sem.

Izrael persze nem tud olyat tenni, hogy ne váltsa ki Ahmedinezsád bírálatát, ez amolyan kötelező kör arrafelé. Irán szerint Izrael állandó fenyegetést jelent a Közel-Kelet számára, ami az ő szempontjából tökéletesen igaz. Dan Haluc, az izraeli hadsereg volt vezérkari főnöke hivatali ideje alatt lehetségesnek mondta egy izraeli lapnak adott interjúban, hogy a világ katonai eszközökkel akadályozza meg Iránt abban, hogy atomfegyvert fejlesszen ki¹³, majd a kérdésre, hogy a világ képes lehet-e arra, hogy katonai eszközökkel elérje az iráni atomprogram leállítását. "Ha az a kérdés, hogy a világ képes-e erre, akkor a válasz igen" – mondta Dan Haluc. Arra a kérdésre, hogy Izrael részt venne-e egy ilyen, a zsidó állam ösellenesége elleni katonai akcióban, a tábornok így felelt: „Izrael is része a világnak.” Mint a fenti példa mutatja, a tét igen magas, sőt Saul Mofaz miniszterelnök-helyettes 2008-ban tovább emelte azzal, hogy egyenesen „Irán megtámadásának elkerülhetetlenségéről” beszélt annak atomprogramja miatt¹⁴. Benjamin Netanjahu jelenlegi miniszterelnök és vezérkari főnöke Gabi Ashkenazi tábornok véleménye hasonló a kérdésben, biztosra vehető, hogy a támadási tervet már be is gyakorolták a pilóták.

¹² International Atomic Energy Agency www.iaea.org letöltés ideje: 2010. március 25.

¹³ Izrael vezérkari főnöke: lehetségesek katonai lépések Irán ellen www.hvg.hu 2006. május 02. 08:56 letöltés ideje: 2010. március 25.

¹⁴ Izraelnek nagyon fog fájni, ha megtámadja Iránt <http://index.hu/kulfold/iran3048/> letöltés ideje: 2010. március 25.

Az izraeli politikát általában csak az amerikai hatalmi szó (és főleg ígéret) tudja kordában tartani, Obama elnök személyesen¹⁵ kérte Benjamin Netanjahu kormányfőt, ne lépje meg az Egyesült Államokat egy Irán elleni katonai támadással.

Külön aggodalomra ad okot az izraeli kormányfő múltjából¹⁶ adódó fogékonysága az ultima ratio alkalmazására, és ennek nem is habozik hangot adni; még megválasztása előtt azt mondta, ha miniszterelnök lesz, nem hagyja, hogy Irán atomfegyverre tegyen szert, és ezért bármilyen eszközt kész alkalmazni. Netanjahu külön kiemelte, hogy Izrael nem fogja megengedni, hogy a vézskorszak tagadói még egyszer holokausztot vigyenek véghez a zsidó nép ellen.

A holokauszt ugyanis örök téma a Közel-Keleten. Az arab világban jó ajánlólevélnek számít, ha valaki látványosan ellenérzését fejezi ki a zsidók iránt, Ahmedizsád a téma eminenseként többször tagadta a holokauszt mértékét és megtörténtét¹⁷, sőt továbbment és kijelentette, hogy Izraelt le kell törölni a térképről. Ebből is következően Irán nem ismeri el Izraelt. A palesztin ügy leglátványosabban egy palesztinok segélyezésére összehívott konferencián, ahol a valós palesztin sorsot vetette össze a „kétséges holokauszttal”. Gondolatai gyökeret vertek máshol is; az izraeli arabok teljes népességre vetített 28 százaléka, a felsőfokú diplomával rendelkezők 33 százaléka gondolja úgy, hogy a holokauszt hazugság a Haifai Egyetem társadalomtudományi intézete által elvégzett tanulmány szerint¹⁸.

Ahmadinezsád nézeteiből nem adott fel semmit, sőt komplett elméletet szőtt köréjük¹⁹; eszerint „a holokauszt hazugság és csupán ürügy volt egy zsidó állam megteremtésére, amellyel az irániaknak vallási kötelességük szembeszállni... Az ürügy a cionista rezsim megteremtésére hamis. (...) Bizonyítatlan és misztikus állításon alapuló hazugság”, majd a tőle megszokott visszafogottsággal hozzátette: „De nem marad fenn sokáig ez a hatalom, a végéhez közeledik, nincs jövője. Halál Izraelre!”

A nemzetközi diplomácia furcsasága, hogy néha az Izrael-ellenes retorika nem várt helyről kap támogatást, tekintve, hogy hogy az amerikai külügyminiszter-asszony²⁰ és az Európai Unió²¹ is elítélte az izraeli telepek bővítését, annak a közel-keleti megbékélést veszélyeztető hatása miatt.

5.

Az iráni gazdaságot általában az állami irányítás túlsúlya és nem kielégítő hatékonysága jellemzi²². A magánszektor javarészt kevés tőkével bíró, alacsony jövedelemszintet biztosító mezőgazdasági, kiskereskedelmi, vagy szolgáltató egységekből áll, az állami szférát ezzel szemben az szénhidrogénipar túlsúlya jellemzi. Ennek mértékét jól jellemzi, hogy az export 80%-a kőolaj a kapcsolódó vegyi termékekkel, valamint némi zöldség, gyümölcs és szőnyegek. Míg gazdaság felépítése egy regionális hatalmi ambíciókkal bíró országtól elvárhatóan diverzifikáltabb jelleget kíván meg (már csak biztonsági megfontolásokból is, ez a hivatalos iráni magyarázat az iráni atomprogramra is²³), a befolyó jövedelmeket a biztosítják. Ez a jelenlegi olajárak mellett lehetővé tette mintegy 100 milliárd dolláros tartalék képzését is.

¹⁵ Obama nem örülne Irán megtámadásának 2009. május 14. index. hu letöltés ideje: 2010. március 25. http://index.hu/kulfold/hirek/2009/05/14/obama_nem_orulne_iran_megtamadasanak/

¹⁶ a Sayeret Mat'kal katonai kommandó tagja volt, később tábormok, 1995-ben könyvet írt Harc a terrorizmus ellen címmel (Alexandra, é.n.)

¹⁷ Az iráni elnök kétségbe vonta a holokausztot 2006. április 14. 19:42 MNO letöltés ideje: 2010. március 25.

¹⁸ Az izraeli arabok egyharmada szerint hazugság a holokauszt <http://www.mult-kor.hu/cikk.php?id=16893> 2007. március 20. 18:00 letöltés ideje: 2010. március letöltés ideje: 2010. március 25.

¹⁹ 'A holokauszt csak ürügy' www.nol.hu 2009. szeptember 18. letöltés ideje: 2010. március 25.

²⁰ Clinton: jogos az Izraellel szembeni amerikai bírálát www.nol.hu 2010. március 22. letöltés ideje: 2010. március 25.

²¹ Az EU elítélte az izraeli lakásépítéseket www.nol.hu 2010. március 22. letöltés ideje: 2010. március 25.

²² CIA World Factbook <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html> letöltés ideje: 2010. március 25.

²³ Foundation for Iranian Studies: Iran's Energy Policy: Challenges and Choices <http://www.fis-iran.org/en/irannameh/volxxi/iran-energy-policy> letöltés ideje: 2010. március 25.

A gazdaság szerkezetét tovább torzítják az árszabályozó, kedvezményekkel teli szabályozók, amik a rendszer belső feszültségeit ki nem hordó merev struktúrákkal együtt konzerválják a jelenlegi állapotot, és aláaknázzák a növekedési lehetőségeket. A lakosság számára a vezetés ambícióinak megfelelően csökkentett életszínvonalat tud a rendszer biztosítani (bár az alapélelmiszerek és az üzemanyag árát igyekeznek alacsonyan tartani), a „második gazdaság” ennek megfelelően működik, állandóan elővehető politikai-büntetőjogi kártyát adva a hatóságok kezébe.

Az ország 2009 évi becsült GDP-je 876 milliárd dollár, összetétele a fentiek ismerete nélkül akár optimális szerkezetre is utalhatna; a mezőgazdaság a GDP 11%-át, az ipar 45%-át adja, míg a szolgáltatások 44%-ot adnak.

A munkaerőpiac azonban hamar más megvilágításba helyezi a kedvezőnek tűnő adatokat; a főként alulképzett 25 milliós munkaképes lakosság körében 12%-os a munkanélküliség, a teljes népesség 18%-át taszítva a nyomorszint alá. Erre némileg magyarázatul szolgál a szektoronkénti munkaerő-megoszlás; a mezőgazdaságban 25%, az iparban 31%, míg a szolgáltatások biztosításában 45% talál munkát, a fejlett szakásostól eltérően az ipart nevezve ki a gazdaság élszektorának. A fiatalok azonban a fojtogató gazdasági klíma elől gyakran külföldre távoznak, sokuk a mobilis képzett rétegből kerül, tovább súlyosbítva az ország humán erőforrás gondjait.

A főbb adatokat áttekintve megállapítható, hogy az általános gazdasági válság éreztette hatását a növekedés a 2007-es 6,5%-ról 2008-ra 3,5%, majd 2009-re 2,6%-ra csökkent.

A 2009-ben mért infláció valahol a nemzetközi sztenderdek szerint számolt 17% és az hivatalos iráni becsült 26% között van.

6.

Az iráni állam biztonságáért a Biztonsági és Hírszerzési Minisztérium (perzsául: ترازو نازاری ایمنی و اطلاعات, Vezarat-e Ettela'at va Amniat-e Keshvar – VEVAK²⁴ vagy SAVAMA²⁵)²⁶ felel. A szervezet „jogelődje” a hírhedt SAVAK²⁷ (SAVAK (Sazeman-i Ettelaat va Amniyat-i Keshvar) was the National Organization for Intelligence and Security) volt a sah hatalmának szimbóluma 1963-79 között. A szervezetet amerikai és izraeli támogatással hozták létre, az királyi család hatalmát biztosító egypártrendszer konzerválására. A szervezet ezeket kínzott és gyilkolt meg, elnyomta az ellenéket, és küldött a vallási törekvések ellen. A miniszterelnök alá rendelt szervezet (akárcsak a Moszad) párhuzamosan szolgáló tagjai révén szoros kapcsolatban volt a hadsereggel, tényleges szervezetéről és erejéről elég annyi, hogy fénykorában több mint tizenötezer állandó és több ezer beszervezett ügynöke volt.

Az 1979-es forradalom után a VEVAK első igazgatója Fardust vezérőrnagy volt, akit 1985 decemberében a szovjeteknek kémkedésért letartóztattak. A szervezetet ezután újragondolták, a vezetést Mohammadi Rayshahri vette át, megteremtve a mai Biztonsági és Hírszerzési Minisztériumot. A nagy költségvetés és a kiterjedt szervezet az iráni kormány leghatalmasabb minisztériumává teszi a VEVAK-ot. A hagyományokhoz hűen emberei a nagykövetségektől egészen a médiáig átfogják a politikai irányítást, fedett tagjai pedig a szokásos információszerző és elhárító munkát végzik, kiegészítve az állami tulajdonú bankok külföldi fiókjában való munkavégzéssel a terrorakciók finanszírozására²⁸. Ez a ... pontnak megfelelően kiegészül az emigráció figyelésével, a terrorakciókra és kivégzésekre való

²⁴ angolul: Ministry of Intelligence and Security – MOIS of the Islamic Republic of Iran - MISIRI

²⁵ History <http://www.fas.org/irp/world/iran/vevak/history.htm> letöltés ideje: 2010. március 25.

²⁶ Wikipedia Ministry of Intelligence and National Security of Iran

http://en.wikipedia.org/wiki/Ministry_of_Intelligence_and_National_Security_of_Iran letöltés ideje: 2010. március 25.

²⁷ Ministry of Security SAVAK <http://www.globalsecurity.org/intell/world/iran/savak.htm> letöltés ideje: 2010. március 25.

²⁸ Organization <http://www.fas.org/irp/world/iran/vevak/org.htm> letöltés ideje: 2010. március 25.

felkészüléssel (tekintve, hogy az akciók terepei sokszor megszállt területek, ennek megítélése nem is nem annyira egyértelmű), a végrehajtókkal való kapcsolattartással.

Az egyik leghíresebb célpont Salman Rushdie²⁹ költő volt, akire a Sátáni versek című könyvéért halálos ítéletet tartalmazó fatvát (vallási rendeletet) mondott ki az ortodox vezetés. A költőt a brit titkoszolgálat védte és bújtatta évekig, mire a fatva érvényét veszítette.

A folyamatosságot a baloldali ellenzék háttérbeszorítására és az iraki Baath-párt ismerete miatt visszavett alacsonyabb rangú SAVAK-tiszt képviseli, igazolva a „jó szakemberre mindig szükség van” mondást. A látszólag a témához nem illő elemmel kapcsolatos kérdés, meddig lojálisak az irániak Ahmedinedzsád rendszerével, a szigorú kontroll ?

7.

Íránt gyakran éri a vád – valószínűleg nem alaptalanul – hogy anyagilag, eszközökkel, kiképzéssel, és ideológiailag is a terrorizmus egyik legnagyobb szponzora. Az 1979-es forradalom óta a nemzetbiztonsági stratégia részévé vált a nem-konvencionális hadviselés és a „szabadságharcosok” támogatása, félretéve minden ideológiai akadályt. Az iraki és afganisztáni³⁰ fronton is harcolnak iráni forrásból, iráni támogatással, a következő mottóval: „vallásunk és történelmünk különbözik ugyan, célunk azonban egy: mindketten amerikaiakat akarunk ölni”. A terror eszközei hatékonyak és olcsók, a piszkos munkát más végzi el és könnyen letagadható a kapcsolat. A támogatás célja kettős: az ellenfelek gyengítése, és az iszlám mozgalom terjesztése a Perzsa-öböl térségében. Helyi viszonyok szűkítve, az amerikai satuban (Irak és Afganisztán között) már zéró összegű játszma folyik, minden Irán által kontrollált terrorista sejt eszköz a politikai harcban. A Szovjetunióhoz hasonlóan Irán is előszeretettel végzi ki disszidenseit külföldön, de nem válogatós a nyugat érdekeltségei elleni támadásokat illetően sem; gyakorlatilag nincs olyan terrorszervezet, amellyel ne hoztak volna kapcsolatba legalább egyszer.

8.

Mint minden tragikus és elhúzódó háború, az 1980-88-as irak-iráni háború még élénken él hadsereg kollektív emlékezetében. Az akkor átélt fegyverínség, amit tetézt az USA fegyverzeti embargójának 1991 októberi fegyverembargója³¹ egyértelműen kijelölte az autark hadsereg fejlesztési modellt.

A hadsereg imázsának fontos része, hogy bármilyen csapás esetén önállóan képes az ország védelmére³², sőt saját kutatási programokat menedzsel. A többé-kevésbé sikeres törekvések látványos eredményei közé sorolják (igaz, többnyire belföldön) a saját fejlesztésű és gyártású Saeqeh (Mennydörgés) és Azarakhsh (Villám) vadászrepülőgépeket, mini-Ghadir tengeralattjárókat, rakétákkal felfegyverzett hajókat, torpedókat, harckocsikat, valamint páncélozott szállító harcjárműveket fejlesztett ki és gyártott le³³. Ehhez járul a 700 kilométeres hatótávolságú felderítő lopakodó pilóta nélküli repülőgépek sorozatgyártása, mindez nagy mennyiségben és több változatban. Az Iránhoz fűződő viszony érzékeny kérdés a világgazdasági válság által is sújtott fegyverkereskedelemben is, komoly dilemmát okozva például az atomtechnológia kapcsán (busheri erőmű). Eklatáns példa az orosz fegyverek érkezése, a védelmi típusú S-300 típusú rakétarendszereket nem sújtják a szankciók, mégis a szállítás még nem kezdődött meg.

Oroszthonból vizsgálva a kérdést nem is olyan könnyű jól dönteni. Egyfelől a biztos felvevőpiac csábítása a polgári és kettős felhasználású és tisztán katonai eszközök és

²⁹ Salman Rushdie <http://www.contemporarywriters.com/authors/?p=auth87> letöltés ideje: 2010. március 25.

³⁰ http://nol.hu/kulfold/brit_lap__iranban_kepezik_ki_a_talibokat letöltés ideje: 2010. március 25.

³¹ U. S. Department of State, Country Policies and Embargoes <http://www.pmdtc.state.gov/FR/1991/56FR55630.pdf> letöltés ideje: 2010. március 25.

³² Art of War http://www.haborumuveszete.hu/rovatok/fegyverek/repulok/iran_uav_070211/ letöltés ideje: 2010. március 25.

³³ Art of War. http://www.haborumuveszete.hu/rovatok/hirek/apache_gyilkos_fegyvert_fejlesztett_ki_iran/ letöltés ideje: 2010. március 25.

licenszek terén, másfelől a nemzetközi közösség nyomása. Az orosz külpolitika ars poeticája sokak szerint egybevág a Kreml egyik magát megnevezni nem kívánó hivatalnokának nyilatkozatával; Oroszország is ellenzi, hogy Irán atomfegyverre tehessen szert, csak éppen erő alkalmazása nélkül akarja ezt elérni - ami fából vaskarikának tűnik, az közös urándúsítási javaslatok elutasításának fényében. Úgy tűnik tehát, Moszkva egyensúlyozni próbál az USA orra alá borsot törni kívánó attitűd, az üzleti érdekeltségek, és a szalonképtelenség elkerülése között.

Az eszközök felhasználása terén Irán némileg lemásolva az izraeli „megelőző csapás” és „harcolj az ellenség területén” elveket kutatja a légielő effektív hatósugarának kitolási lehetőségét. A szír légielővel történő együttműködés keretében (amely újabb ejtőrést okozhat az amerikai és izraeli stratégiáknak) gyakorolja az éjszakai légi utántöltést, valamint nagyobb hangsúlyt helyez a kiképzésben a hosszú bevetések jellemzőinek elsajátítására. Annál is érdekesebb ez a jelenség, mert a stratégiai fegyverek célba jutatásához ezentúl nem vagy kevésbé lenne szükség ballisztikus rakétákra. Ha továbbra is védekező jellegűek a műveletek, akkor a közvetlen ellenfél Irak kiesésével a lehetséges forgatókönyvek a szomszédos amerikai vagy a távolabbi izraeli haderő ellen irányulhatnak. A széles spektrumú fejlesztési trendet elnézve nem meglepő, de elgondolkodtató az iráni vezetés részéről, hogy egy, új nem részletezett specifikációjú fegyvert konkrétan az Apache helikopter ellen fejlesztették, üzenetszerűen pozicionálva is³⁴ egy esetleges amerikai támadás esetére.

A dolgozat konklúziója; az iráni vezetés tojástánca a nagyhatalmak idegein, a erős kiszólásokkal fűszerezett reálpolitika kezelése eddig megoldhatatlan gondot jelentett az iraki és afganisztáni fronton lekötött és világgazdasági válság által megtépzott, saját gondolataikkal környező országokban lekötött amerikai

A fenti kérdésekben – különösen a urándúsítás, és a regionális rendezésben szükség lesz valamilyen szintű partnerség kialakítására. Ha az első lépések megvannak, talán lehetséges a kompromisszum egy átfogó, tárgyalásos közel-keleti békéhez. Irán ugyanis, nagy „A” betűs piros gombbal vagy anélkül, de ott fog ülni az asztalnál. És hallgatni kell rá.

³⁴ Art of War. http://www.haborumuveszete.hu/rovatok/hirek/apache_gyilkos_fegyvert_fejlesztett_ki_iran/
letöltés ideje: 2010. március 25.

Irodalom:

CIA Factbook CIA World Factbook <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>

Art of War www.haborumuveszete.hu

www.nol.hu

www.mno.hu

www.sg.hu

www.index.hu

www.origo.hu

www.hvg.hu

[/www.globalsecurity.org](http://www.globalsecurity.org)

www.fas.org